

Lauseopin seikkoja.

1. Komitatiivin käyttämisestä.

Setälän Lauseopin 85. §:n 2. muist. kuuluu: »Komitatiivin suffiksi viittaa siihen sanaan, jota komitatiivi määrää, huolimatta siitä, minä lauseenjäsenenä

sana on. Esim. *Nieli miehen miekkoinensa. Ostin talon kaluineen päivineen.*»

Säännöstä ja siihen liittyvistä esimerkeistä ilmenee, että komitatiivi mm. voi olla lauseessa attribuuttina ja että se ei

yhtä ehdottomasti kuin 3. persoonan omistusmuodot yleensä viittaa lauseen subjektiin (tai niihin muihin lauseenosiin, jotka Setälä luettelelee saman pykälän 1. muistutuksessa).

Viime aikoina on tältä Setälän säännöltä tahdottu kieltää pätevyys. Äskettäin ilmestyneessä Kielenoppaassaan — ja jo aikaisemmin Virittäjässä — E. A. Saarimaa sanoo (siv. 173), että komitatiivi ja instruktiivi eivät ole attribuutin sijoja. Hänen virhe-esimerkeistään ja niiden selityksistä ilmenee myös, että hän sitä paitsi hylkää Setälän säännön myös siinä suhteessa, että siinä sanotaan komitatiivin suffiksin voivan viitata muihinkin lauseenosiin kuin subjektiin (tai 1. muist:n mainitsemiin lauseenosiin).

Esimerkkinä virheellisestä komitatiivin käyttämisestä Saarimaa mainitsee mm. seuraavan lauseen: *Hakemukset lähempine tietoineen iästä y.m. lähetettäköön* — —. Koska komitatiivin suffiksi tässä viittaa passiivisen lauseen objektiin ja siis noudattaa Setälän yleistä suffiksisääntöä, vika on nähtävästi yksinomaan siinä, että komitatiivi tässä esiintyy attribuuttina substantiiville »hakemukset». Allekirjoittanut puolestaan ei voi myöntää lausetta virheelliseksi, vaan katsoo esimerkin päin vastoin osoittavan, että Saarimaan väite komitatiivin sopimattomuudesta attribuutiksi ei pidä paikkaansa. Koko väite näyttää perustuvan liian ahtaaseen käsitykseen komitatiiviattribuutista, nim. siihen, että sen pitäisi ehdottomasti vastata adjektiiviattribuuttia — miksi juuri komitatiiviattribuutin paremmin kuin esim. partitiiviattribuutin sanaliitossa »kolme poikaa» tai elatiiviattribuutin rakenteessa »eräs pojista», sitä voi syystä kysyä. Komitatiiviattribuutin oikea merkitys esim. rakenteessa »naiset hienoine pukuineen» on »(naiset) ja heidän hienot pukunsa» eikä »hienopukuiset (naiset)», ja tästä syystä tietysti

lause: *Nuo naiset hienoine pukuineen puhuivat ruotsia niin keveästi on mahdoton*, kuten Saarimaa huomauttaakin. Mutta esim. lause *Nuo naiset hienoine pukuineen tympäisivät minua* on ainakin allekirjoittaneen mielestä moitteeton — olisiko siis »hienoine pukuineen» tässä esimerkiksi muuttunut adverbiaaliksi, vaikka se edellisessä lauseessa oli attribuutti? Selityksenä edellä mainitun lauseen virheellisyyteen nähtävästi ei olekaan se, että komitatiivia siinä on käytetty attribuuttina, vaan se, että komitatiiviattribuutin merkitys on toinen kuin mainitussa lauseessa tarkoitettu. Suffiksillinen komitatiivi attribuuttina ollessaan ilmaisee sellaista, mikä yleensä tunnetusti tai luonnollisesti liittyy pääsanaan, ja se pystyy vastaamaan ruotsin *med*-attribuuttia vain silloin, kun »*med*» liittyy possessiivipronominin määräämään substantiiviin, mutta ei esim. rakenteessa »hotell med traditioner», joka on suomeksi käännettävä adjektiiviattribuuttia tai relatiivista sivulausetta käyttäen.

Virhe-esimerkkeinä Saarimaa edelleen mainitsee lauseet: *Neiti saa asunnon kaikkine mukavuuksineen* ja *Nuori pari haluaa vuokrata keittiön alkoveineen*. Toisessa yhteydessä Saarimaa on selittänyt edellisen lauseen merkitsevän sitä, että »neiti kaikkine mukavuuksineen» saa asunnon, joten komitatiivin suffiksi tässä ei pystyisi viittaamaan objektiin »asunnon», vaan pyrki väen väkisin viittamaan subjektiin. Eri lauseenosien välinen syntaktinen dynamiikka ei kuitenkaan ole ainoa huomioon otettava tekijä, vaan asiaan vaikuttaa usein ratkaisevasti myös sanojen oman merkityksen dynamiikka, joka joko liittää sanoja toisiinsa tai pitää niitä toisistaan erossa. Lauseessa *Hän näki vihollisen harjoittavan ilkitöitensä* suffiksi viittaa nominaalirakenteen subjektiin »vihollisen», mutta lauseessa *Hän myönsi vihollisen ilkitöiden katkeroitavan mieltänsä* se viittaa päälauseen subjektiin, sillä sanojen »ilki-

töiden» ja »mieltänsä» merkitys pitää ne siksi tehokkaasti erillään toisistansa, ettei pälkähdä päähänkään liittää omistusmuotoa partisiippirakenteen subjektiin. Samoin on ilmeisesti laita myös edellisissä komitatiiviesimerkeissä, sillä komitatiiviattribuutti liittää niissä pääsanaan asioita, jotka yleensä ja tunnetusti kuuluvat siihen.

Saarimaan selitys, että lause *Myytävänä suuri hedelmäpuutarha jalostettuine hedelmäpuineen* olisi oikea vain siinä tapauksessa, että hedelmäpuut olisivat erikseen ostettavissa, vie kielenkäytön liiaksi hiuksenhalkomiseen. Enemmän vahinkoa kuin tällaisten tapausten hyväksymisestä kielenkäytölle on siitä, että komitatiivin käyttäminen attribuuttina kokonaan hylätään — se on tosiaankin lapsen heittämistä pois pesuveden mukana.

Eri asia tietysti on, että komitatiivi useimmiten esiintyy lauseessa adverbialina. — Instruktiivin merkitys taas on niin toisenlainen kuin komitatiivin, että sen käyttäminen attribuuttina ainakaan verbikannasta johtumattomien substantiivien yhteydessä ei tietysti voi olla mahdollista. On väärin ilman muuta rinnastaa komitatiivivia ja instruktiivivia tässä suhteessa.

2. *Elativus partitivus genetiivin määräyksenä.*

Setälän Suomen kielen lauseopin 58. kpleen III kohtaan sisältyy näin kuuluva muistutus: »Elat. part. ei sovi genetiivin määräykseksi. Esim. *Kolmen veljeni lapset. Katsekkaamme kummankin noiden talojen sekä sisällisiä että ulkonaisia asioita erikseen!* (Päivärinta.)»

Säännöllään Setälä torjuu sellaiset rakenteet kuin »Kolmen veljistäni lapset». Tässä muodossaan sääntö kuitenkin on epätäsmällinen, toisaalta liian väljä ja toisaalta liian ahdas. Liian väljä sääntö on siinä suhteessa, että se pitää paikkansa ainoastaan attributiivina ole-

vaan genetiiviin nähden, jollainen Setälän esimerkeissä onkin kyseessä, mutta ei temporaali- ja partisiippirakenteissa olevaan subjektiiviseen eikä yksipersonaisten verbien ohella esiintyvään datiiiviseen genetiiviin nähden, sillä seuraavanlaiset rakenteet ovat kyllä mahdollisia: *Erään pojista tullessa, Toisen heistä poistuttua, Näin suurimman pojista lähelevän, Jonkun teistä täytyy tulla avuksi.* Ja sanajärjestystä muuttamalla voidaan elat. part. liittää attribuuttinakin olevaan genetiiviin: *Näistä toisen nimi on hyvin tunnettu.* Relatiivipronominin yhteydessä tällainen käännteinen sanajärjestys onkin ainoa mahdollinen: *joista toisen nimi* jne. Liian ahdas sääntö taas on siinä suhteessa etteivät hylättäviä ole ainoastaan elatiivimuotoiset genetiivin attribuutit, vaan muutkin, esim. seuraavanlaiset, varsinkin käännöskielessä esiintyvät epäsuomalaiset ja kömpelöt attribuuttirakenteet: *Uhkan rauhaa vastaan torjumiseksi, pro: Rauhaa vastaan kohdistuvan uhkan torjumiseksi. Koko velan tai vain osan siitä pois pyyhkiminen, pro: tai vain sen osan pois pyyhkiminen.* Ja genetiiviattribuutin ja sen pääsanana muodostaman sanaliiton kaltaisia ovat muutkin yhtä kiinteät sanaliitot: *Aina kuolemaan Golgatalla saakka, pro: Aina Golgatalla-kuolemaan saakka.* Vähemmän häiritsevältä tuntuu, jos sanaliiton osien väliin joutuu postpositio: *Harrastuksensa vuoksi tällaisiin asioihin hän uhrasi aikaa ja varoja.* Tällaiset rakenteet ovatkin yleisesti käytännössä. Jos sitä vastoin yritetään selviytyä siten, että paikallissijassa oleva genetiivin attribuutti sijoitetaan vasta genetiivin pääsanana jälkeen, joudutaan ojasta allikkoon, päädytään usein vallan nurinkurisiin rakenteisiin: *Keksittiin paperinvalmistukseen verraton taito liinalumpuista. Alkemistien tarkoitus oli keksiä kullonvalmistustaito epäjaloista metalleista,* jollaisia esimerkkejä koulu- ja eläin-aineilmoituksissa usein esiintyy. Gene-

tiiviattribuutin vaihtaminen infinitiiviattribuuttiin olisi tässä pelastanut väärinkäsityksestä: *Keksittiin verraton taito valmistaa paperia liinalumpuista, Alkemistien tarkoituksena oli keksiä taito valmistaa kultaa epäjaloista metalleista. Attribuutin laatua muuttamalla olisi pelastettu myös seuraavista virheistä: Onhan kansamme kiintymyksen todistuksena hal-*

litsijaansa hänen Helsingissä oleva muistopatsaansa, pro: Onhan todistuksena kansamme kiintymyksestä hallitsijaansa — —. Faneerin viennin arvo vuosittain maastamme on hyvin suuri, pro: Maastamme vuosittain vietävän vanerin arvo on hyvin suuri.

Kaarlo Nieminen.